

איאד זחאלקה - "שריעה בעידן המודרני: ההלכה למיעוטים המוסלמיים

איאד זחאלקה "שריעה בעידן המודרני:
ההלכה למיעוטים המוסלמיים"
הוצאת רסלינג 2014, 251 עמ'.

המאה ה-21 מתאפיינת בתנועות הגירה גלובליות בעולם שהחלו עוד במאה שעברה. במסגרתן מהגרים מיליונים ויותר ממדינה למדינה ומיבשת ליבשת. הסיבה, בדרך כלל, היא כלכלית אך כמובן שלהגירה השלכות מקיפות על המהגרים. כך נוצרו קהילות גדולות של מוסלמים במדינות שהריבונות בהן איננה מוסלמית. מדובר בעיקר על מדינות אירופה וארצות הברית אך גם בדרום אמריקה. הדבר הוליד מייד את שאלת הדת: האם וכיצד יכולים מוסלמים לשמור על עקרונות ההלכה המוסלמית (השריעה - الشريعة) במסגרת המדינה שהם נמצאים בה כיום? השאלה מתעוררת ביתר שאת לאור העובדה שהאיסלאם בראשיתו לא הכיר בחלוקה בין דת למדינה וראה בהן ישות אחת. השריעה נוצרה במצב שבו הרשות השולטת בעצמה הייתה מוסלמית. אולם מה יעשו מוסלמים הגרים במדינות בהן הם מיעוט ולעיתים מיעוט לא רצוי?

דרך אחת היא כמובן לא להגר למדינות לא מוסלמיות ולחילופין לעזוב אותן ולעבור למדינות מוסלמיות. לא מעט מוסלמיים טהרניים הסוברים שכך יש לעשות. דרך קיצונית אחרת היא לנסות לעמוד על חיים בהתאם לחוקי השריעה במדינות לא מוסלמיות. דרך זו קשה מאוד לביצוע ולעיתים אף נוגדת את חוקי המדינה. כך למשל לא ניתן לקבל משכנתא על פי השריעה שכן הריבית אסורה באיסור חמור בדין השרעי. לעומת זאת מותר על פי השריעה לשאת יותר מאישה אחת, מה שכיום מהווה עבירה בכל מדינות המערב. ואלו השאלות הקלות. שאלות קשות יותר עולות באותו הקשר. האם מותר למוסלמי להתאזרח במדינה מערבית? האם מותר לו לשרת בצבאה? ואולי להילחם במדינות הקוראות לעצמן מוסלמיות? האם מותר לו להצביע בבחירות? האם יש להקים מפלגה פוליטית מוסלמית? ובתחום האישי מתעוררות כמובן אינספור שאלות פרטיות. האם אפשר לקנות בשר במקום שאין אפשרות לוודא את כשרותו המוסלמית? האם אפשר לברך בני דתות אחרות ליום חגם? מה דינם של נישואים לפי חוק המדינה? ועוד ועוד. בפועל, רבים מבין המוסלמים במערב פשוט מתעלמים משאלות אלו. במיוחד לאור העובדה שחלקם הגדול הוא חילוני במוצהר הרואה את האיסלאם יותר כתרבות מאשר כדת.

לטענת זחאלקה, כנגד שתי עמדות קיצוניות אלו התפתחה בשנים האחרונות דוקטוריה מוסלמית בשם פְּקָה אל-אַקְלִיַּאֲת אל-מְסַלְמַה - فقه الاقليات المسلمة (ההלכה למיעוטים האיסלאמיים) המבקשת להתמודד עם הדילמה. דרך זו מגמישה את ההלכה המוסלמית ומאפשרת לחיים בארצות המערב לחיות על פי השריעה יחד עם אפשרות לחיות בשלום עם שכניהם הלא מוסלמיים. לצורך כך מסתמכים מלומדי הגישה על כמה עקרונות כללים בשריעה. עקרון אחד הוא היכולת לחדש הקיימת במשפט השרעי (ה-אַגְ'תְּהַאד - اجتهاد); עקרון אחר קשור לאפשרות לאמץ גישה מקלה (אל-יְסֵר - اليسر), עיקרון נוסף הוא התחשבות ההלכה המוסלמית באינטרס הציבור (מְצַלְחָה - مصلحه), ועוד. הוגי הדעות המזוהים עם דרך זו שייכים בדרך כלל

דרך זו מגמישה את ההלכה המוסלמית ומאפשרת לחיים בארצות המערב לחיות על פי השריעה יחד עם אפשרות לחיות בשלום עם שכניהם הלא מוסלמיים

לזרם הַוִּסְטִי (الوسطي), דרך הרואה עצמה מתונה וטוענת כי דרכו העיקרית של האיסלאם היא דרך 'האמצע' ללא קיצוניות לכיוון זה או אחר.

זחלאקה מנסה בספרו להסביר את התופעה על כל מרכיביה. הוא מביא רקע תיאורטי ארוך להתפתחותה, עוסק בעיקר בהשלכותיה על דיני המעמד האישי המוסלמי, ומנסה לחזות לאיזה כיוון ממשיכה להתפתח. היות ומדובר בתופעה חדשה יחסית, הרי חלק גדול מספרו של זחלאקה מבוסס על שיחות וראיונות שנערכו עם אישים מובילים במערב. זחלאקה עומד על כך שמדובר בגישה חדשה יחסית שגם בה יש דעות שונות ומחלוקות רבות בין המלומדים. הוא מנסה להציג את דעותיהם בצורה מקיפה

ספרו של זחלאקה מלא וגדוש אולם צריך לזכור שהוא מהווה עיבוד של עבודת דוקטורט. הספר יכול להיות קשה למי שאין לו ידע ראשוני במשפט מוסלמי. חסר בספר מבוא (ולו קצר) שיסביר את העקרונות הבסיסיים של השריעה ואפילו החלוקה היסודית לארבע האסכולות הקלאסיות איננה נמצאת בו (מַאֲלִיכִי, שַׁאפְעִי, חַנְפִּי, וּחַנְבַּלִּי). כיאות לעבודה אקדמית מקיפה, מובאים מקורות רבים ואינספור דעות, אסכולות, שיטות, כתבים, ראיונות, ואולי אפילו שפע היכול לבלבל את הקורא שאינו מתמצא בנושא.

מוזרה ואפילו תמוהה מאוד העובדה שאין כל אות ערבית בספר. נראה שההוצאה לאור וויתרה על כך לחלוטין וכל המונחים והמלים בערביות מופיעות בתעתיק עברי. אפילו הנושא העיקרי שהספר עוסק בו והלא הוא פְּקָה אל-אַקְלִיאַת אל-מֶסְלִיַּם מופיע בתעתיק עברי בלבד. במצב הנוכחי של מעבדי התמלילים אין אלא להתפלא על כך. היה לטעמי מכובד יותר להשתמש ולו חלקית גם באותיות ערביות.

מעבר לכל אלו, הרי המחבר מתחמק באלגנטיות מהשאלה הקשה והעיקרית. האם גישה זו מלכתחילה אמורה לתת אפשרות של דו קיום תמידי בשלום בין המוסלמי המאמין וסביבתו הלא מאמינה? או שמא מדובר בדרך זמנית בלבד? כאשר המטרה הסופית צריכה להיות לאסלם את

המדינה בה המוסלמי כיום חי כמיעוט? מלומדים לא מעטים סבורים כי כל הרעיון של פְּקָה אל-אֶקְלִיאת אל-מְסַלְמָה איננו אלא דרך של המוסלמי המאמין לשרוד עד אשר יוכל לכפות את דרך השריעה על החברה הכופרת (הלא מוסלמית) בה הוא חי כיום. אם ברצונה, ובין אם בעל כורחה.

שאלה זו מתחזקת לקורא הישראלי בהתחשב בעובדה שהוגה הדעות המרכזי בדרך זו הוא השייך יוסוף אל קרדאווי. השייך הנ"ל נחשב למתון, אולם לדעת מבקריו הוא בעל התבטאויות ופסקי דין קיצוניים. לטענתם הוא זה שכתב פסק הלכה על פיו הבחירות בישראל אסורות למוסלמים היות וכך הם מכירים ב"גזילת האדמה". הוא איננו מכיר בזכות קיומה של מדינת ישראל. הוא אמר בנאומים פומביים כי היטלר היה עונש מאלוהים ליהודים "והעמיד אותם במקומם" וזאת רק אחת מהתבטאויותיו. מעבר להתייחסותו לישראל וליהודים (הוא לא מפריד בין יהדות לציונות), הוא תומך בעונש מוות להומוסקסואלים, ובמילת נשים, הוא מפרש כפשוטם את פסוקי הקוראן המדברים על הכאת אישה לשם חינוכה (אם כי 'מכות קלות' בלבד), ועוד. מבקריו מזכירים כי טען לא פעם שעל האיסלאם לכבוש את אירופה אך הפעם בדרך השלום. לטענתם, אם הוא נחשב כמתון, העתיד איננו מרנין.

המחבר ד"ר איאד זחאלקה הוא עורך דין במקצועו ומשמש כיום כקאדי בבית הדין השרעי בירושלים. ספר זה מצטרף לספריו האחרים בעברית על הדין השרעי ובתי הדין השרעיים בישראל. ספרו של זחאלקה מהווה מבוא לכל מי שרוצה לעמוד על התפתחויות עכשוויות בדיני השריעה. מומלץ לכל מי שמתעניין במשפט מוסלמי או באיסלאם בכלל.

ה המחבר מתחמק באלגנטיות מהשאלה הקשה והעיקרית. האם גישה זו מלכתחילה אמורה לתת אפשרות של דו קיום תמידי בשלום בין המוסלמי המאמין וסביבתו הלא מאמינה? או שמא מדובר בדרך זמנית בלבד? כאשר המטרה הסופית צריכה להיות לאסלם את המדינה בה המוסלמי כיום חי כמיעוט?